

Job. 13: *Qui quasi pulredo consumendus sum, et quasi vestimentum, quod comeditur a tineâ (inquit): Homo quasi pulredo consumitur dum carnis suæ corruptione conteritur, cui immunda tentatio non aliunde, sed a semetipso nascitur.* Et iterum, *In semetipso quippe habet homo unde tentetur.* Et hinc sumpta est ratio, qua usus est Origenes, et censetur potissima in hoc puncto. Quia in homine sunt alia principia tentationum præter dæmones; ergo non est cur dæmoni omnes nostras tentationes tribuamus: ergo nec peccata quæ ex eis nascuntur.

20. *Judicium auctoris quod utraque sententia, licet probabilis, incerta sit, cum tractetur de facto.*—Utraque ex his sententiis probabilis est, et ita de illis censent frequentius theologo, præsertim moderni, sed res videtur utrimque satis incerta. Et ratio incertitudinis est, quia non est quæstio de potestate, sed de facto. Nam de potestate jam diximus posse hominem pati tentationem ex propria concupiscentia, aliunde quam a dæmone provocata, ac subinde sine interventu dæmonis posse etiam peccare. Et hoc solum probat ratio proxime facta in favorem secundæ sententiæ, et testimonia in quibus fundatur. Non tamen sufficienter probat de facto, quia inde solum sequitur, non esse necessariam industriam vel actionem dæmonis, ut homo tentationem patiat et illi consentiat. Verumtamen licet non ex necessitate, ex parte hominis, vel effectus, potest nihilominus dæmon sua voluntate prava semper se immiscere, et simul cum alia causa occurrente industriam suam adjungere et tentationem urgere. Quod si ita faciat in omnibus tentationibus, omnium illarum et consequenter omnium peccatorum ab illis provenientes erit causa moralis, et proxima in suo ordine non necessaria, sed voluntaria, et saltem adjutrix. Unde autem constare potest dæmonem non ita facere, cum sit valde consentaneum pravæ illius voluntati, supposita ejus infatigabili natura, ut in fundamento prioris sententiæ explicatum est.

21. Quapropter possent fortasse dictæ opiniones in concordiam aliquo modo reduci, dicendo non esse necessariam actionem, vel causalitatem dæmonis, ut homines tententur, sufficienter ut peccent, quod maxime intendunt auctores posterioris sententiæ; et nihilominus non esse incredibile dæmonem ex superabundanti malitia et sollicitudine sua ad omnes tentationes, omniaque peccata hominum aliquo modo propinquo concurrere, quod intendunt auctores prioris sententiæ, eorum-

que fundamenta probabiliter suadent, quibus addi possunt verba Petri: *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit, quærens, quem devoret.*

22. *Prima limitatio explicans priorem sententiam.*—Ulterius vero supposita priori parte tanquam certa, scilicet, causalitatem specialem dæmonis non esse necessariam in omni tentatione, ut posterior de facto, seu de voluntaria cooperatione amplius explicetur. Adde imprimis possumus non omnes tentationes hominum vel peccata, quæ ex illis proveniunt, esse ex sola suggestione dæmonum. Hoc non solum certum est ex Scripturæ exemplis, sed etiam experimento est evidens. Nam Eva tentata est a sola dæmone, non vero Adam, quem ipsa Evâ induxit. An vero simul concurrerit dæmon ad peccatum Adæ, vel mediate, aut directe inducendo Evam non solum ad comedendum, sed etiam ad invitandum maritum, vel aliter simul cum illa operando aliquid in imaginatione Evæ, ut efficacius loqueretur, incertum est; est tamen satis credibile: et hoc modo dicimus esse verisimile, tentationem Adæ fuisse simul a dæmone, licet ab illo solo non fuerit. Idem considerari potest in tentatione Job, c. 2, quando illi mulier dixit, *Adhuc tu permanes in simplicitate tua?* etc., illa enim magna tentatio fuit non a solo dæmone: verisimile autem est non fuisse sine illo actu operante, et mulierem instruente ac inducente. Idemque in uxore Tobia inveniunt: illas enim tentationes Scriptura æquiparat Tob. 2.

23. Eademque ratio est de aliis tentationibus, quidam homines ab aliis in peccatum inducuntur, illæ enim non sunt a solo dæmone an vero in illis: vel eum illis cooperetur dæmon, incertum est. Verumtamen non solum tentationes, in quibus extrinseca tentatio humana intervenit, quæ dici possunt esse a mundo, sed etiam illæ, quæ dicuntur esse a carne, seu concupiscentia non sunt a solo dæmone, sed maxime sunt a concupiscentia et passione interna, ut probant testimonia Jacobi et Pauli, et ipsa experientia. Et nihilominus fieri potest, ut simul a dæmone sint omnes, vel mediate, quia dæmon sollicitè procurat et facit, ut objecto excitantia passionem occurrent, aut commovet humores, ut corpus melius disponant ad motionem objecti suscipiendam. Vel etiam immediate simul cum motione objecti adjungendo internam suasionem, quæ ad consentiendum tali passioni magis inducat; ita enim sæpe fieri pro certo habendum est, et

semper accidere non repugnat, quamvis incertum sit. Videntur autem tunc, præsertim in posteriori modo, duæ tentationes simul concurrere: ex illis tamen una coalescit, quatenus ad unum peccatum inducunt.

24. *Secunda limitatio.*—Deinde dicendum est, in hoc statu naturæ lapsæ ordinariè non fieri tentationes a solo dæmone, sed ipsum semper juvari ab aliquo alio animæ hoste ad expugnandam illam: loquor de statu naturæ lapsæ, quia ante hunc lapsum, solus dæmon immediate tentavit Evam, quia nec alium extrinsecum adjutorem habuit, nec intrinsecum potuit juvari ab aliqua passione Evæ, quia ante peccatum homo non erat illius capax. Nec ipse dæmon poterat immediate operari intra ipsam Evam, propter donum originalis justitiæ, ut in sequenti tractatu videbimus. Et eadem ratione cum dæmon non tentaverit extrinsecum Adam immediate per seipsum, certum est nec immediate concurrisset ad ejus tentationem intrinsecum in illo operando, sed tantum mediate per Evam modo supra explicato. Et in hoc est multo major ratio de Christo quoad intrinsecum influxum in ipsum, ut notavit Gregorius, hom. 6, in Evang., qua Christi persona, et natura non solum erat in statu innocentia, sed etiam in multo altiori, quoad perfectiones animæ, ipsiusque immunitatem: et istius perfectionis etiam fuit particeps Virgo ex speciali privilegio, quia quoad carentiam fomitis, omnisque inordinatus motus particeps fuit status innocentia. Nihilominus tamen potuerunt tam Christus Dominus quam Maria mater ejus tentari extrinsecum a dæmone, vel immediate per seipsum, vel etiam mediate per alios homines. Nam dæmon priori modo tentavit Christum in deserto, posteriori autem modo tentavit illum per Judæos, quibus Christus dixit: *Quid me tentatis hypocritæ,* Matt. 22 et Joan. 8, de Phariseis dicit: *Hoc autem dicebant tentantes eum,* et sæpe idem dicunt alii Evangelistæ, et licet aliquando loquantur de tentatione probationis; tamen credibile est, sæpius etiam voluisse ad iram, vel impatientiam eum provocare, et opere ipso, quantum erat ex parte ipsorum id fecisse ex historia evangelica manifestum est: et ad omnes illas tentationes cooperatum esse dæmonem, ex eadem historia, et specialiter ex verbis Christi Joannis octavo manifestum est.

25. *Probat jam secunda limitatio.*—Loquendo ergo de statu naturæ lapsæ, et ordinario cursu hominum in illo existentium dicimus, sicut alii hostes hominis ordinariè non

tentant illum sine dæmone, ita etiam dæmonem semper juvari aliquo alio hoste animæ ad illam debellandam; nam vel unum hominem per alium sollicitat aut decipit, ut eleganter explicat Hilarius, in Psalm. 128, vel si dæmon ipse immediate hominem aggreditur, semper concupiscentia ejus ad illum superandum juvatur, illam nimirum excitando, ut optime declarat Ambrosius, lib. 4, in Lucam, cap. 4, § *Vide clementiam Domini,* etc., et utrumque satis notum est experientia, et ratio est, quia hoc modo facilius potest hominem vincere: et ideo etiam (ut Patres supra citati afferunt) semper observat hominis affectum et dispositionem, ut per debitorem partem illum aggrediatur, sicut in prima hominum tentatione a muliere initium sumpsit, et postea per illam virum superavit. Unde tandem constat, fieri posse, ut omnes tentationes hominum a dæmone sint, licet sint etiam a concupiscentia vel mundo, sicut e contrario non repugnat omnes esse a concupiscentia vel mundo, et simul esse a dæmone. Dico autem, hoc intelligendum esse regulariter et ordinariè. Quia cum una causa tentationis sufficiat, non possumus cum fundamento affirmare semper, ac infallibiliter plures concurrere. Hoc autem maxime credibile est in levioribus tentationibus, vel repentinis, quæ cito transeunt. Nam de gravioribus et diuturnis multo credibilis est, nunquam sine dæmonis opera fieri, nec ipsum solum sine interventu mundi, vel concupiscentiæ homines aggredi.

26. *Tertia limitatio.*—Addo vero ultimo, necessarium non esse, ut dæmon inchoet omnem tentationem hominis, sicut etiam necessarium non est, ut tentatio prius aliunde inchoetur, quam a dæmone fiat. Juxta priorem partem exponi optime potest secunda sententia. Et probatur ac declaratur, quia licet concupiscentia, verbi gratia, et dæmon simul concurrant ad unam tentationem, non est intelligendum casu conjungi, sed a proposito, et ex industria et intentione dæmonis: quia licet fortasse aliquando possit concursus ille causarum fortuito accidere; nihilominus cum dæmon sit valde perspicax et sollicitus, non est verisimile ita sæpius operari, sed ex certa scientia. Duobus igitur modis potest cogitari talis conjunctio illarum causarum. Unus est, quia dæmon ipse incipit excitare concupiscentiam, ut per illam tentet: alius est ut videns inchoatam concupiscentiæ tentationem, statim occasionem accipiat suam instigationem adjungendi. Dicimus ergo non esse necessarium semper prio-

rem motum, sed verisimilius esse sæpe operari dæmonem posteriori modo. Quia quantumvis sit sollicitus et perspicax, nihilominus nec futura omnia præcognoscit, nec etiam omnia præsentia, statim ac fiunt actu considerat. Et ideo potest fieri, ut priusquam ipse ad tentandum accedat, aliunde concupiscentia, vel ira, aut alia similis passio excitetur, et quod pro aliquo tempore saltem brevi duret, priusquam dæmon advertat. Ergo verisimilius est, ita sæpe accidere ac proinde non omnem tentationem inchoari ab actione dæmonis: sed pro aliquo tempore esse posse sine dæmonis operatione; quod satis est ad veritatem secundæ opinionis. Et si fortasse antequam consummetur tentatio vel peccatum, dæmon suum auxilium interponat propter nimiam diligentiam, quia *circuit quærens quem decoret*. Quod credibilius est in peccatis mortalibus, quam in venialibus, et verisimilius in peccatis operis, quam cogitationis, et longe probabilius in gravibus et præmeditatis, quam in ordinariis et repentinis.

27. *Explicantur Patres qui significare videntur oppositum.* — Addimus vero alteram partem propter Chrysostomum et nonnullos alios Patres, qui indicant omnes tentationes prius a nobis inchoari, quam dæmon tentare incipiat: ac subinde dæmonem non tentare inchoando, sed promovendo tentationem aliunde inchoatam et excitatam. Hoc enim revera non semper ita est: nam constat dæmonem per se inchoasse tentationem Evæ et Christi. Et de Juda idem significat Joannes dicens: *Cum diabolus jam misisset in cor*. Item quia in tentationibus, quæ sunt per solam suggestionem seu suasionem, dæmon incipit, vel loquendo exterius, vel interius phantasmata movendo et componendo; in tentatione vero, quæ est per delectationem, vel per concupiscentiam, dæmon potest incipere applicando objecta et humores concitando, ut dictum est. Denique nulla est ratio, vel necessitas alterius ordinis. Nam licet sæpe dæmon ad tentandum homines de uno vitio, occasionem sumat ex alio priori vitio distincto, ab homine admissio, vel ex alia negligentia hominis; nihilominus illud etiam prius vitium potuit esse ex tentatione dæmonis; et sic necessario sisti poterit in aliqua prima tentatione dæmonis, quæ nec aliud vitium personale, nec aliam tentationem necessario supponat, sed a dæmone solum initium sumat. Nec est verisimile Patres citatos in contrario sensu esse locutos: sed tantum docuisse semper ex parte hominis supponi ali-

quam conditionem, quam observat dæmon, ut in ea materia hominem tentet, in qua sentit hominem proclivorem, vel debiliorem ad resistendum. Quæ conditio aliquando quidem acquisita esse poterit per culpam, vel hominis negligentiam, sæpe tamen esse poterit naturalis, ex complexionem hominis, vel ex ingenii tarditate, aut inexperientia rerum. Et ita interpretandi sunt allegati Patres.

CAPUT XX.

UTRUM AD MINISTERIA MALORUM ANGELORUM PERTINEAT, HOMINIBUS NOCERE, ALIAVE MALA PŒNÆ PECCATORIBUS INFERRE.

1. *Assertio, dæmones esse ministros pœnarum hominum.*—*Quomodo intelligenda assertio de pœnis alterius.*—Explicuimus, quo modo mali Angeli circa mala culpæ humani generis ministrent; nunc de pœnis et aliis nocentis dicendum superest. In quo puncto theologi communiter docent malos Angelos esse ministros divinæ justitiæ ad homines peccatores puniendos. Quæ assertio intelligi potest, vel de pœnis alterius vitæ, quas animæ vel in inferno, vel in purgatorio patiuntur, vel de pœnis vitæ præsentis: circa priores necesse non est in præsentem immorari, quia de pœnis purgatorii probabilius creditur ad ministerium dæmonum non pertinere, ut in 4, tom. 3, disp. 46, sect. 3, dub. ult., dixi, ubi etiam de pœnis inferni aliquid tetigi, et in præcedentibus insinuavi, pœnam veluti substantialem inferni non esse per ministerium dæmonum, quod est manifestum de pœna damni, et de pœna ignis ibi probatum est. Quoad aliqua vero accidentalialia poterunt dæmones esse ministri, ut ad ferendas animas damnatorum violenter et ignominiose in infernum, et ad detinendas, seu custodiendas illas, vel etiam illas conviciis et recordatione malorum suorum affligendo. His enim rationibus dicuntur homines, qui in peccato moriuntur, dæmonum potestati committi, ut loquitur, l. 2 Sent., c. 15, et Justinus, contra Thryphonem: quanquam de hoc toto genere ministerii nihil nobis revelatum, aut alias certum sit.

2. *Quo item modo intelligenda de pœnis hujus vitæ.*—De pœnis autem hujus vitæ, certum est ministerio malorum Angelorum frequenter hominibus infligi. Ut autem hoc probemus et explicemus, advertimus, duobus modis posse dæmonem doloribus, nocentis, et aliis malis homines affligere. Primo, ut per hæc

mala pœnæ inducat homines ad peccandum: secundo, ut puniat illos, qui jam peccarunt. Quamvis enim possit Deus uti dæmone ad affligendum homines propter alias causas et rationes suæ providentiæ nobis occultas, ut Job. 3, et aliis locis similibus colligi potest; nihilominus semper altera istarum rationum intervenit. Quia licet mala pœnæ aliquando eveniant justis ad probationem, et exercitium absque vindicta, vel nova culpa: nihilominus sunt capaces illius mali propter aliquam culpam saltem originalem, et ita simul est exercitium virtutis, et pœna alicujus culpæ. Maxime vero pœnæ, quæ per dæmones infliguntur, aliquo ex illis duobus modis inferuntur. De priori ergo afflictionum genere certum est, per dæmones fieri ut evidenter apparuit in sancto Job, cap. 1 et 2, idemque de Tobia et de Sara filia Raguelis colligitur, ex Tobia 2 et 3, 6, 7 et 8. Et ex Patribus aliisque Ecclesiasticis historiis multa de hac re exempla refert Coccius, in 1 tomo Thesau., lib. 4, art. 5 et 6.

3. Hic autem modus potestatis seu licentiæ dæmonibus concessæ, ad præcedentem revocatur. Nam hic modus affligendi homines, quædam tentatio est ad malum culpæ inducens; ideo enim dæmon hoc modo nocet homini, ut illum ad patientiam, desperationem, blasphemiam, vel aliud simile vitium inducat. Unde sicut eadem facultas est, qua intendit finem, et media ad illum eligit: ita sub potestate, vel licentia tentandi homines, comprehenditur sæpe licentia inferendi ei nocentia, vel alias pœnas, sicut in Job manifestum est. Quapropter sicut facultas tentandi non est ex positiva Dei ordinatione, sed ex permissione: ita hæc potestas nocendi in ordine ad talem finem tantum est ex permissione divina, supposita naturali potestate, quam dæmon ad nocendum habet: est enim in utraque licentia eadem ratio, et ideo de hoc genere potestatis, seu ministerii nihil amplius dicere necessarium est.

4. *Deus affligit puniendo, aut etiam medendo.*—Posterior item modus puniendi homines, propter peccata commissa, non minus certus est. Nam constat sæpe Deum graviter punire homines in hac vita propter commissa peccata, non tantum in medicinam, sed etiam in vindictam, ut de aquis diluvii et de igne Sodomæ et de multitudine hominum sæpissime interfecta propter aliquod crimen, ex Scriptura sacra manifestum est. Docet autem Chrysostomus, hom. 43, in Acta, circa finem, Deum non per seipsum punire, sed per Angelos: ibi au-

tem non declarat an per bonos, vel per malos intelligat; et primum magis indicat, et an interdum ita fiat supra, in lib. 6, cap. 19, tractavimus. Verumtamen, hom. 3, de Patientia Job, aperte distinguit, dicens: *Sicut inter homines sunt milites, qui honoribus ministrando insistunt, et alii, qui ad pœnas exigendas segregantur, sic ad ministeria et hominum dispensationes sancti Angeli, ad malorum vero hominum pœnas postulandas dæmones transmitti*. Et hanc posteriorem partem confirmat ex illo Psal. 77: *Misit in eos iram indignationis suæ, immissiones per Angelos malos*. Et quamvis non desint, qui de bonis Angelis locum illum interpretentur, ita ut mali dicantur, non a malitia morali, sed ab effectu, quia fuerant noxii et mala intulerant: simplicior videtur Hieronymum expositio, quam etiam sequitur optime Augustinus ibi, et idem repetit Hieronymus, Joel. 2.

5. *Id Patres extendunt etiam ad spirituales pœnas.*—Qui Patres notant, non tantum pœnas exteriores, et temporales Deum immittere per hos malos Angelos, sed etiam internas obdurationes voluntatis et deceptiones mentis permittendo, videlicet propter priora peccata; ut dæmones faciant signa, aut proferant verba, quibus peccatorum obduratione et cæcitate decipiantur. Et adducunt illud 3, Reg. 22, ubi spiritus malus se obtulit Deo ad decipiendum Achab, dicens: *Ero spiritus mendacæ in ore omnium prophetarum*, cui respondit Dominus, *Decipies et prævalebis, egredere et fac, utique in pœnam peccatorum Achab*. Item addit Hieronymus illum spiritum Domini malum, qui vexabat Saul 1, Reg. 46, de malis fuisse: *Qui ministrant, inquit, Domino ad puniendos eos, qui puniri propter peccata meruerunt*. Quos etiam dicit appellari *furorem et iram Dei* a David deprecante: *Domine, ne in furore tuo arguas me, nec in ira tua corripas me*, Psalm. 6. Et eosdem vocat, *questionarios, atque tortores*, quibus Paulus ut ministris usus est, quando, vel *hominem satanæ tradidit in interitum carnis*, 1, Cor. 5, vel, quando *Hymenæum et Alexandrum tradidit satanæ, ut discant non blasphemare*, 1, Tim. 1. Eadem fere habet, Isai. 43, in lib. 6, ubi addit, ex his tortoribus fuisse Angelum, qui primogenitos Ægyptiorum occidit, Exod. 12, et in Psal. 34, verba illa, *Angelus Domini coarctans eos, et Angelus Domini persequens eos*, de dæmone interpretatur, quia licet malus sit, nihilominus Domini dicitur, quia est ejus minister. Sicut etiam de Angelo Domini malo, qui vexabat